

K problematice tělesných trestů ve vývoji rodinné výchovy a školního vzdělávání

KAREL RÝDL, HELENA ZITKOVÁ

Abstrakt: Předmětem následujícího textu je poskytnutí přehledu vývoje problematiky tělesných (fyzických) trestů v českých zemích jako logického zdroje současného stavu názorů na fyzické trestání dětí. Pod vlivem nového paradigmatu v pojetí dítěte se postupně mění společenský pohled na řadu pedagogických kategorií, včetně trestů, i když jde o proměnu velmi zdoluhavou. Autoři se opírají o nové poznatky neurověd, které prokazují negativní vliv trestů na zdravý vývoj dítěte a potvrzují dosavadní intuitivní výsledky respektujících a nenásilných pedagogických přístupů ve školách i při výchově v rodině. Z české legislativy je zřejmé, že ve školách nejsou tělesné tresty přípustné, nicméně nepřípustnost tělesných trestů v rodinném prostředí není nikde deklarativně ukotvena, ačkoli byla Česká republika na tento nedostatek upozorněna Evropským výborem pro sociální práva již v roce 2015. Závěrečná část textu je věnována aktuálnímu stavu problematiky, jak ji vnímá i pod mezinárodním vlivem nejen široká veřejnost, ale také česká justice a současné politické elity. Autoři tak v textu nahlíží na aktuální společenskou diskusi o tématu tělesných trestů a proces implementace nového ustanovení do platné české legislativy.

Klíčová slova: společnost, škola, dítě, žák, učitel, rodič, tělesné tresty, nové paradigma, mezinárodní standard

ÚVODEM

Kategorie autoritativně vymezených odměn a trestů patří zjednodušeně řečeno do pedagogické výbavy tradičně organizované školy. V rámci vzdělávání ve škole byli a stále ještě jsou používány jako nástroje na ovládnutí nových generací při předávání vybraných informací, které se jejich předavatelé naučili v období profesní přípravy. Právě tento typ předavatelů potřebuje k výkonu své činnosti klid, ticho a poslušnost posluchačů (žáků a studentů). Podle vztahu

k této podmínce jsou pak posluchači děleni na hodné a zlobivé a je na ně pedagogicky reagováno formou odměn a trestů.

Organizace tradiční školy byla v obecných principech a cílech velmi podobná továrně organizované podle potřeb fordovské pásové výroby (Placák, 2021), což bylo pro tehdejší společnost, úroveň technologií a stav gramotnosti značně efektivní. Škola tak seriózně produkovala figurky úředníků, řidičů, učitelů, lékařů a dalších společensky spořádaných jedinců, čemuž napomá-

halo zpočátku povinné stejné základní kurikulum pro všechny (tzv. všeobecné vzdělání), které bylo po jeho zvládnutí proměněno v kurikulum odborné a specializační. Na tom by asi primárně nebylo nic špatného, kdyby se ale k zajišťování jeho zvládnutí nepoužíval autoritativní přístup se svými mocenskými prostředky, na které si lidé zvykli i proto, že dlouho neexistovala jiná funkční představa. Taková představa se však časem postupně proměňuje a s tím se mění i celkové paradigma v oblasti výchovy a vzdělávání.

Na základě pozorování a zkoumání člověka, a hlavně dětí z odlišných hledisek různých vědních oborů i laických představ došlo na přelomu 19. a 20. století k druhé proměně paradigmatu v oblasti výchovy a vzdělávání. Dítě se v něm z objektu vzdělávání, jak tomu bylo dříve, stává jeho subjektem. Je pochopitelné, že k této proměně nedošlo jednorázově, ale probíhá v zásadě neustále. Dnes se opírá o stále novější poznatky neurovědy, které často potvrzují dosavadní intuitivní výsledky dětem neubližujících pedagogických přístupů ve školách, ale i v rodinách. Pod vlivem nového paradigmatu se postupně mění společenský pohled na řadu pedagogických kategorií, přičemž nejzřetelnější se zdá být pohled na kategorii odměn a trestů. Jak se vyvíjel vztah společnosti zejména vůči tělesným trestům, je předmětem následujícího textu.

CO VÍME O TRESTÁNÍ DĚTÍ PŘED ZAVEDENÍM POVINNÉ ŠKOLNÍ DOCHÁZKY

Tělesné tresty¹ provázejí lidstvo od jeho počátků. Odkud a proč byly tělesné tresty převzaty do lidské kultury, není příliš známo, protože mezi zvířaty nic podobného v takové míře pestrosti a důsledků neznáme. Řada historiků pedagogiky zveřejnila v minulosti různé domněnky, které vyplývaly buď ze spekulativních interpretací archeologických nálezů z období pravěku, nebo z porovnávání způsobů života přírodních národů, které cestovatelé popisovali ve svých knihách, denících a poznámkových sešitech od poloviny 16. století jako zcela nové informace zejména z mimoevropských nově objevených a kolonizovaných (civilizovaných) světadílů. Vzhledem k dobovým znalostem antické kultury pak asi bylo správně rozlišováno mezi tresty za porušení tlupových, kmenových, rodových nebo rodinných pravidel soužití, které mohlo končit i vyloučením ze skupiny (což se v praxi většinou rovnalo asmrťi), a iniciačními zkouškami zdatnosti, dospělosti nebo začlenění mezi lovce apod., přičemž tělesné týrání bylo při těchto zkouškách uznávanou metodou pro zjištění odolnosti jedince vůči bolesti a bylo chápáno jako míra hrdin-

¹ Definice tělesného (fyzického) trestu, která vychází z definice přijaté Výborem OSN pro práva dítěte v roce 2001: „Tělesným trestem dítěte se rozumí každý trest, kde je použita tělesná síla způsobující bolest, či byť nepatrný diskomfort dítěte. Tělesný trest za použití předmětu, na citlivou část těla, nebo když po ranách zůstávají na těle stopy, je již považován za týrání dítěte.“ (Vyjádření vlády ČR, 2013).

ství, statečnosti a obranyschopnosti nejen sebe sama, ale i ostatních.

Z období starověkých říší již máme dochované grafické (písemné a obrazové) artefakty dokumentující dobové metody trestání neposlušnosti, vzdorovitosti a neschopnosti dětí dospělými učiteli (kněžími) a rodiči. Můžeme tak zmínit doklady z různých starověkých kultur, které tělesné trestání zmiňují. Například sumerským znakem pro tělesný trest byla hůl a maso, ze Starověkého Egypta je dochovaný výrok, že žák má uši na zádech a poslouchá, jen když je bit, nebo existují četné záznamy o všednosti tělesných trestů ve školách antické civilizace, kde v prosazování tuhé kázně a bezvýhradné disciplíny proslula zejména Sparta. Ve všech starověkých kulturách, včetně čínské, indické a perské, bylo u žáků přísně tělesně trestáno zejména lhaní, podvádění, neposlušnost a vzdorovitost vůči učiteli.

Prvním dosud známým myslitelem, který se veřejně vyslovil proti používání tělesných trestů ve výchově, byl římský rétor Quintiliánus. Podle něho je tělesný trest nesmyslný, protože nevede k nápravě, ale spíše k zatvrzení duše. Přirovnával to k příkladu otroka, který se zatvrdí vůči bití. Tělesný trest je podle Quintiliána způsoben hlavně nebdalostí učitele a při řádné péči učitele o zaměstnání žáka se stává tělesné trestání nepotřebným. Pro následující staletí středověku byly Quintiliánovy názory ovšem zapomenuty. Školy se velmi často stávaly místy nářků a křiku, kde byl systém bití žáků za neposlušnost,

vzdorovitost a neznalost stále zdokonalován. Ve společnosti vládla představa, že kdo chce být vyškolený, musí se přizpůsobit nárokům školy a naplnit její představy bez jakýchkoli kázeňských úlev. Preceptoři latinských městských nebo klášterních škol nahrazovali nedostatků v didaktickém umění tuhou kázní a tvrdou disciplínou. Například Robert ze Sarbonnu výslovně předepisoval používání hole, nikoli jen vůči žákům, ale i mladým učitelům, a to nejen kvůli mravním pokleskům, ale i z důvodů nezájmu o učivo a proti těžkopádnosti vlastního učení se. To vedlo mimochodem k tomu, že se pojmy „gramatika“ a „výprask“ staly během středověku pro řadu žáků i učitelů téměř synonymy. Bití často zanechávalo na žácích bez ohledu na jejich věk trvalé následky v podobě zchromnutí končetin nebo i úmrtí. Jinými používanými tresty byly kromě bití i další ponižující způsoby trestání, jako například pití splaškové vody, jezení ze psí misky, nošení pláště „ostudy“ nebo papírové oslí hlavy, sezení v oslí lavici či přivázání ke školnímu pranýři (Lindner, 1884, s. 446). V roce 937 zaznamenaly kroniky kláštera v St. Gallen případ, kdy jeden žák, aby zachránil před trestní masovou exekucí sebe i spolužáky, zapálil klášter, který pak téměř celý vyhořel (Ratpert / Ekkehard IV., 2020).

Situace se v zásadě nijak moc nezměnila ani v období reformačním. Metla zůstávala nadále symbolem školy a učitelského povolání. Nový učitel byl do školy přijímán slavnostním obřadem

předávání metly či rákosky. Potrestaní žáci museli učitele políbit na tvář a slíbit vlastní nápravu. Tělesné trestání žáků bylo zcela běžné i v průběhu 16. století, jak o tom svědčí řada školních řádů a nařízení (srov. např. Rýdl, 1998, s. 10; Rutschky, 1977). Působivé příklady uvádí ve své encyklopedii také Lindner (1884, s. 447).

I po válečném běsnění v 1. polovině 17. století byly ve všech vrstvách společnosti považovány tělesné tresty u dětí i dospělých za něco samozřejmého a potřebného, protože to utužovalo kázeň v rodinách, ve školách i jiných institucích. Děti byly v té době stále považovány za malé, ale velmi hloupé dospělé, protože o specifickém vývojovém stadiu dětství se vědělo velmi málo. Výchova tak byla dána snahou přizpůsobit děti požadavkům dospělých a odpor se trestal. Malou metlou nebo rukou byly trestány i malé děti, které z vlastního konání neměly vůbec žádný rozum (Lenderová, 2021, s. 153). V dobových pedagogických spisech lze nalézt i obrázky s ukázkami tělesného trestání dětí ve školách nebo při domácím vyučování. Objevíme je také ve spisech Jana Amose Komenského, např. v díle *Eruditionis scholasticae, pars prima Vestibulum*, které napsal v Uhrách v roce 1652. Po vzoru Jana Augusty, který prohlašoval, že „sluší se s dětmi dětinsky nakládati, ne trpce se s nimi míti“, odmítala hrubé zacházení s dětmi i většina členů Jednoty bratrské prostřednictvím svých postil, ale v praxi ho nemohli zcela vymýtit. I Komenský popisoval tehdejší školu jako „dům kři-

ku pro chlapce a mučírnu ducha a robotárnu slz“ a sliboval takové školní zařízení, kde vzdělávání probíhá „bez bití, tvrdosti a nucení, co možná nejsnadněji, nejpříjemněji a samo od sebe hrou, hostinou a rájem“ (Komenský, 1926, s. 34–35). V nejnutejším případě i Komenský připouštěl tělesné trestání dětí, ovšem nikoli hrubou formou. V *Informatoriu školy mateřské* napsal: „druhý stupeň kázně jest přemrštiti metličkou neb rukou pleštiti; pro ten cíl, aby se dítě upamatovalo, zahanbilo a napotom pozornější bylo“ (Komenský, 1973b, s. 252–253). Ve spise *Didactica magna* píše, že trestat se nemá ve vzteku, vášni nebo nenávisti, a že když nestačí pokárání, „vždy to obmysluje, aby zahanbení více než rány bolelo a jiní také hanby takové více než bití se báli“. Hovoří zde o trestech jako o formě nápravy, aby v budoucnu již dítě podobné chyby (oplzlost, vzpurnost, rouhání se apod.) nedělalo (Komenský, 1973a, s. 177). Ve stejné době se ve svých školách k tělesným trestům negativně vyjadřovali i někteří členové jezuitského a piaristického řádu.

VÝVOJ NÁZORŮ NA TĚLESNÉ TRESTÁNÍ DĚTÍ A JEJICH SMYSLUPLNOST OD ZAVEDENÍ POVINNÉHO VZDĚLÁVÁNÍ

Lindner ve své *Encyklopedii* uvádí, že v tehdejší současnosti se již některé státy od přípustnosti tělesných trestů odkláněly, i když téma stále budilo sil-

né kontroverze. Lindner byl přesvědčený, že tělesné tresty ničí mravní vztah mezi učitelem a žákem, stejně jako právo rodičů na tělesné trestání vlastních dětí ničí vztah rodiny a školy (1884, s. 448–449). Nicméně principiálně tělesné trestání dětí vylučovala jen Rakouská monarchie a Bádensko. V řadě zemí byly fyzické tresty legálně povolené ještě v průběhu minulého století, např. ve Velké Británii, u dětí byly zakázány zákonem až v roce 2020 (Skotsko) a 2022 (Wales a Severní Irsko).

Tělesné tresty byly vnímány jako funkční a efektivní, sice s různými úlevami a občasným zmírňováním, také v době evropského středověku a novověku. Pro současnou diskusi o smyslu tělesných trestů nejsou poznatky z období středověku a raného novověku příliš důležité a již vůbec neinspirativní, protože z hlediska dnešních norem a stavu psychologického poznání rozvoje osobnosti by se jednalo o dlouhodobé psychické a fyzické týrání hraničící se sadomasochistickými úchytkami perverzního charakteru trestajících.

Vyučovací řád Marie Terezie z roku 1774 z dílny Ignáce Felbigera, tzv. Schulpatent, tělesné tresty nezakazoval, ale ani je vzhledem k filantropické osvícenské orientaci svého autora nijak neprosazoval. Felbiger sám se nad efektivností tělesných trestů zamýšlel (Felbiger, 1768, s. 552–554) a za trest považoval již to, že žáci musí na bití čekat vždy až do soboty, kdy bývala výplata trestů (Rýdl, 1998). Čekáním ve strachu z fyzického potrestání bylo

tak dítě trestáno i psychicky. Za uplatňování nového vyučovacího řádu byli odpovědní krajští hejtmané, kteří se snažili prosazovat tresty podle úrovně morálního přestupku nebo míry odporu vůči škole. Jedna věc byla ale představa, a druhá zažitá praxe. Mravní loajlnost byla prosazována většinou právě různými tělesnými tresty hraničícími s týráním, zejména u dívek. Obvykle se jednalo o klečení nebo státní v koutě na hanbě, výprasky rákoskou, metlou nebo holí před celou třídou, bití rákoskou přes prsty nebo dlaně, tahání za uši a vlasy a další. Řada učitelů i katechetů byla v této praxi velmi tvořivá a vynalézavá (Vošahlíková, 2016, s. 245–248).

Někteří osvícenští myslitelé se vyslovovali proti používání tělesných trestů, ovšem jen ve školách, nikoli v rodinách. Tělesné tresty však odmítali nikoli z důvodu ochrany dětí před fyzickou bolestí, ale kvůli učitelům, kteří tresty často vykonávali jen pro svoje zvrácené potěšení. Tehdejší běžnou praxí bylo tělesné trestání dětí drábem za přítomnosti učitele, rodičů a katechety. Nejednalo se však o trestání za prohřešky ve škole, ale například za polní krádeže, lhaní, neslušnost a vzdorovitě chování na veřejnosti (tamtéž, s. 251). V roce 1788 specifikoval tzv. kázní řád tresty jako zápis do černé knihy (knihy hanby). Tělesné tresty měly být uplatněny jen při závažných prohřešcích, jako bylo lhaní, nebo v případech, že jiné tresty (zápisy do knihy hanby apod.) nefungovaly.

Od roku 1805 byla v habsburské monarchii potvrzena platnost poslušnosti a přísná láska k pořádku lidí vůči křesťanským, a tím i lidským hodnotám. Ty byly dětem ve školách vštěpovány i přes jejich odpor tělesnými tresty. Na množící se hrubost a tvrdost trestání dětí ze strany učitelů a katechetů reagovalo guberniální nařízení z 10. ledna 1822, které ukládalo školním úředníkům a školdozorcům dohlížet na trestání dětí jen v mezích platných předpisů (Přítel mládeže, 1826, s. 3–4). V dobových pedagogických časopisech se objevovaly články, kde učitelé tělesné tresty podporovali, ale odmítali jejich zneužívání nesmyslnou hrubostí a krutostí. V průběhu 19. století najdeme v memoárové literatuře spoustu vzpomínek na používání tělesných trestů i mimo školu, hlavně v rodinách, a to bez ohledu na jejich sociální status.

Pedagogický smysl a účel tělesných trestů vůči žákům osvětlil v první polovině 19. století německý pedagog Johann Friedrich Herbart. Tento teoretik tělesné tresty dětí chápal jako formu likvidace „zvířecosti jejich duše“ a zdůvodňoval jejich používání přípravou dětí na školní vzdělávání, které vyžadovalo totální podrobení se požadavkům školního, dnes již přežitého způsobu vzdělávání, kde cílem není kultivace osobnosti dítěte, ale probrání předem stanoveného učiva. Jeho následovníci dovedli jeho systém podrobení se žáka požadavkům školy k úplné dokonalosti, včetně systému trestů a odměn.

PRVNÍ POKUSY O ZÁKAZ TĚLESNÉHO TRESTÁNÍ DĚTÍ

V roce 1869 byl vydán tzv. Hasnerův zákon, který považoval tělesné tresty ve škole za nepřijatelné. V § 427 tento zákon dokonce formuloval tresty pro učitele za tělesný útok na žáka, např. za facku bylo 3–10 dnů vězení, při opakovaném porušení zasedla komise a mohla rozhodnout o nezpůsobilosti učitele k výkonu povolání. Řád školní a vyučovací z roku 1870 v § 24 poprvé ve školské legislativě platné i v českých zemích formuloval větu, že „trestati dítěte na těle není v nížádné případnosti dovoleno“ (Nařízení, 1870). Ovšem prvotní reakce na tento ve své době velmi moderní zákon a s ním související předpisy byly i odmítavé a v následujících letech se tělesné trestání dětí ve školní praxi nadále objevovalo, takže úřady musely jejich zákaz několikrát připomínat. Řada učitelských spolků také proti zakazu tělesných trestů protestovala, protože jej považovala za „přílišný humanismus“. I mladý Tomáš Masaryk se během svých přednášek (extenzí) pro učitele vyslovoval pro obnovení tělesných trestů, které jsou-li uplatňovány uvážlivě, mají ten správný efekt, větší než slova (Vošahlíková, 2016, s. 247; Kádner, 1929, s. 321). V té době si učitelé obecných, měšťanských, ale i vyšších škol oblíbili místo tělesných trestů tzv. karcery, tedy ponechávání žáků po skončení vyučování ve škole.² Ačkoli

² Pojmem „carcer“ bylo nazýváno státní vězení v Římě pod pahorkem Kapitol. Nejkrutější částí podzemního kobkoveho vězení byla tzv. tullianum, kde vězni čekali na vykonání trestu smrti veřejnou popravou.

bylo ponechávání žáků ve škole za trest v Československu zrušeno v roce 1936, kdy byl vydán nový školský řád, v běžné školní praxi se používalo i nadále.

Podle § 82 řádu školního a vyučovacího pro obecné a měšťanské školy z roku 1905 mohla být žákovi udělena jen důtka učitelem, třídním učitelem nebo správcem školy. Ovšem dodnes existuje dostatek důkazů v pamětech a vzpomínkách různých osobností, sekundární literatuře a dobovém denním tisku, že legislativní představy v oblasti (nejen) školství se hluboce lišily od běžné praxe, kde ještě po několik desetiletí převládala zejména mezi rodiči představa o fyzicky zdatném učiteli, který odstrašoval žáky svojí proklamovanou silou, popřípadě tradičním symbolem učitelství, totiž metlou nebo rákoskou. V roce 1917 byl však vydán zákon o služebním poměru učitelstva, kde se objevily pasáže o možném trestání učitelů, pokud nepřiměřeně trestali žáky a překračovali tak své kompetence.

Po vzniku samostatného Československa v roce 1918 zůstala v platnosti legislativa bývalé monarchie také pro oblast školství a rodinného života, s předpokladem 10 let, dokud všeobecná diskuse s řadou odborných komisí nenavrhne pro společnost lepší, a hlavně cílům nové republiky odpovídající legislativu. Reformní školské zákony se věnovaly zejména dílčím problémům odstraňování již nefunkčních reziduí z doby rakouské monarchie, takže praxi mnohem rychleji ovlivňovaly nižší legislativní normy, zvláště rezortní

vyhlášky a řády. Tak například oblast odměn a trestů ve školních institucích již neřešily zákony, ale kázeňský řád, který byl v prozatímním znění vydán dne 12. března 1919 pod číslem 6636 ve Věstníku Ministerstva školství a národní osvěty (MŠANO) č. 32. Prozatímní platnost ovšem trvala až do roku 1936, kdy bylo vydáno definitivní znění výnosem MŠANO ze dne 12. července, pod číslem 32.024 ve Věstníku MŠANO č. 90. V tomto znění jsou odlišeny kárné prostředky a tresty (hlavně důtky a vyloučení ze školy), možnost užití tělesných trestů v něm uvedena není. Ve školním a vyučovacím řádu z roku 1938 jsou přímo vyjmenované přípustné tresty, za nepřipustné jsou považovány ty, které uvedeny nejsou, „zejména mnohonásobné opisování nebo tělesné potrestání“ (Výbor zákonů školských, 1938, s. 102).

VÝVOJ FOREM TRESTÁNÍ DĚTÍ VE ŠKOLÁCH PO ROCE 1948

Takzvaný Nejedlého zákon č. 95 z 21. dubna 1948 zrušil veškeré články dosavadní školské legislativy, tedy i do té doby platné články o zrušení, přesněji řečeno o nepřipustnosti tělesných trestů. V novém zákoně není zmíněna ani nevhodnost tělesných trestů, ani jejich přímý zákaz. O odměnách a trestech pro děti se tento zákon totiž nezmiňuje vůbec. Zákon nehovoří ani o výchovných opatřeních jako náhradě za tělesné tresty. Zvykově se ve školství předpokládá, že tělesné tresty jsou

zrušeny, ale v dosavadní školské legislativě po roce 1948 není zákaz tělesných trestů výslovně potvrzen. V roce 1951 byl vydán nový školní řád, který v dobovém ideologickém adoračním hávu vymezil očekávané chování žáků ve škole. Ovšem opět zde nejsou uvedeny žádné sankce nebo odměny pro žáky, kteří plní či neplní očekávané projevy chování.

V roce 1953 byl vydán zákon č. 31/1953 Sb., o školské soustavě a přípravě učitelů, kde také nejsou tresty nebo odměny vyjmenovány, čímž se zřejmě předpokládalo, že nebudou používány. Nejsou do něho zakomponována ani opatření vůči dospělým (učitelům, vychovatelům), pokud tělesný trest použijí. Problematiku odměn a trestů nijak neformuluje ani vládní nařízení ze 7. května 1953 (č. 32/1953 Sb.), které bylo prováděcím předpisem zákona.

Další školský zákon (č. 186/1960 Sb.) byl vydán v roce 1960. Jsou zde v řadě paragrafů popsány výchovné a vzdělávací cíle, které mají být naplňované školou s pomocí dalších veřejných a státních organizací a institucí, zásadně v duchu ideologie marxismu-leninismu. Nikde se ale nehovoří o trestech, pokud by někdo stanovené výchovné cíle narušoval nebo nedodržel. Patrně si zákonodárce ani takové „protizákonné“ chování nepřipouštěl. Tento zákon platil v zásadě až do roku 1984.

Vzhledem k formulovaným požadavkům dobové ideologie na roli

vzdělávací soustavy předcházela vydání nového školského zákona poměrně dlouhá odborná i veřejná diskuse, ovšem jen v rámci představ ÚV KSČ, které byly prezentovány v tehdy klíčovém dokumentu s názvem *Další rozvoj československé výchovně vzdělávací soustavy* (1976). Řada návrhů z tohoto dokumentu byla uzákoněna o dva roky později zákonem č. 63/1978 Sb., o opatřeních v soustavě základních a středních škol. Ani v tomto zákoně se ovšem nehovoří o odměnách a trestech, jen jsou znovu opakovány tehdy běžné ideologické floskule. V roce 1984 byl vydán zákon č. 29/1984 Sb., o soustavě základních a středních škol, který se také nezmiňuje o žádných odměnách a trestech pro žáky nebo učitele ani o jiných výchovných opatřeních kromě zavedení možnosti výchovného poradenství v otázkách výchovy a vzdělávání podle § 45 daného zákona.

V roce 1985 vyšla na Slovensku dvoudílná *Pedagogická encyklopedie*, která je ve výkladu trestů v duchu dobové ideologie plná obecných floskulí a frází (Pavlík, 1985, s. 457). Zdůrazňovala zejména zásady socialistické pedagogiky ve smyslu respektu k individuálním zvláštnostem žáků a úctě k nim, kde nemají tělesné tresty místo a jsou právem zakázané. Trest nesmí narušit mezilidské vztahy a vzájemnou důvěru mezi učiteli a žáky (Pavlík, 1963). V Čechách se již v té době hovořilo o výchovných opatřeních, na Slovensku byly v tehdy platném

klasifikačním řádu formulovány tyto tresty: pokárání třídním učitelem před třídou, pokárání ředitelem školy před třídou, podmíněčné vyloučení na jeden rok a vyloučení ze všech škol stejného typu (Pavlík, 1985, s. 457).

Podobná výchovná opatření fungovala také v příslušných školských zařízeních, jejichž činnost upravoval zákon č. 76/1978 Sb., o školských zařízeních, jehož prováděcí předpis byl vydán až v roce 1992. Jednalo se o vyhlášku MŠMT č. 64/1992 Sb., o domovech mládeže, jejichž výchovná opatření při porušení řádu domova byla totožná s opatřeními platnými pro školy. Specifická výchovná opatření platila podle zákona č. 76/1978 Sb. ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy a preventivně výchovné péče. Při porušení povinností daných vnitřním řádem zařízení nebo diagnostického ústavu existovala následující výchovná opatření: ústní důtka při osobním pohovoru, ústní důtka před kolektivem výchovné skupiny nebo rodinné buňky, důtka před kolektivem zařízení nebo diagnostického ústavu, odnětí práva zúčastnit se činnosti v samosprávných orgánech zařízení nebo diagnostického ústavu, zákaz návštěv, dočasné vyloučení z kolektivu na dobu nejvýše 5 dnů, odnětí některých příznavných výhod udělených jako odměny. Odměny a výchovná opatření (nehovoří se již o trestech) uděloval odpovědný vychovatel výchovné skupiny nebo rodinné buňky po projednání s ředitelem zařízení nebo diagnostického ústavu.

ZMĚNY V ČR PO ROCE 1989

Po zásadní proměně politického režimu koncem roku 1989 byla u nás novelizována i školská legislativa. Již v roce 1991 byla vydána jako prováděcí předpis vyhláška MŠMT č. 291/1991 Sb., o základní škole, která v nových politických podmínkách řešila mimo jiné i výchovná opatření. Podle § 13 měl učitel základní školy jako výchovné prostředky k dispozici jen napomenutí žáka nebo udělení důtky. Udělení „třídní“ důtky musel učitel neprodleně oznámit řediteli školy. Nejsilnější formou trestu pro žáka byla potom důtka udělená ředitelem školy na základě předchozího projednání v pedagogické radě. Udělení důtky muselo být spolu s důvody tohoto výchovného opatření prokazatelně oznámeno zákonnému zástupci žáka a zároveň bylo zaznamenáno do katalogového listu žáka. Formy výchovných opatření podle předchozích prováděcích předpisů k zákonu č. 29/1984 Sb. byly potvrzeny i v novelizaci této vyhlášky po dvou letech (č. 225/1993 Sb.) a po dalších dvou letech se promítly do novely zákona č. 138/1995 Sb., kterou můžeme chápat jako zásadní novelu školského zákona z roku 1984. Problémem zůstalo, že oblast tělesných trestů dětí ve školách není vůbec v legislativě zmiňována, natož výslovně zakázána. Oblast výchovných opatření zůstala až do vydání nového zákona v roce 2004 v podstatě obsahově nezměněna.

Mezitím v roce 1999 ratifikovala Česká republika Evropskou sociální

chartu, která je dodnes závazným právním dokumentem.³ Cílem politiky Rady Evropy v této oblasti je prosazení jasného znění zákazu tělesného trestání a týrání dětí v právně vymahatelných dokumentech, a to ve všech 47 členských zemích Rady Evropy.⁴ Česká praktická politika na tento požadavek nijak nadšeně nereagovala a podléhala dlouhodobě zažitě a všeobecně rozšířené představě o stálé platnosti zákazu tělesných trestů v českém školství a právu rodičů na trestání dětí v rodinách, pokud trestání nenaplní skutkovou podstatu trestného činu.⁵ V roce 2003 byl proveden výzkum, jehož výsledkem bylo zjištění, že 80 % rodin v České republice používá ve výchově dětí tělesné tresty.⁶ Podobně tomu bylo i v Německu okolo roku 2000, kde se ale rychle přijatými legislativními opatřeními snížil počet trestajících rodin v roce 2003 na polovinu.

SOUČASNÁ LEGISLATIVA

A VEŘEJNÁ DISKUSE

O TĚLESNÝCH TRESTECH

Prozatím nejnovější školský zákon byl vydán v roce 2004 (zákon č. 561/2004 Sb.).

O rok později byla jako prováděcí předpis vydána vyhláška č. 48/2005 Sb., o základním vzdělávání a některých náležitostech plnění povinné školní docházky. Zákon v § 31 vymezuje výchovná opatření ve škole, kterými jsou pochvaly nebo jiná ocenění a kázeňská opatření, vyhláška v § 17 stanovuje další druhy kázeňských opatření a podmínky pro jejich ukládání.

Nejpřísnějším kázeňským opatřením v současné škole je (podmíněné) vyloučení žáka ze školy nebo školského zařízení, které však nelze uložit, dokud žák nesplní svou povinnou školní docházku. O podmíněném vyloučení nebo o vyloučení žáka či studenta rozhoduje ředitel školy nebo školského zařízení a o svém rozhodnutí informuje pedagogickou radu. Třídní učitel a ředitel školy může udělit pochvaly či jiná ocenění a uložit i další kázeňská opatření podle závažnosti porušení povinností specifikovaných ve školním řádu. Podle vyhlášky č. 48/2005 Sb. lze žákovi uložit napomenutí třídního učitele, důtku třídního učitele nebo důtku ředitele školy, kterou lze uložit pouze po projednání v pedagogické radě. Vyhláška také doporučuje na problémové chování žáka reagovat i vhodnou pedagogicko-psychologickou pomocí. Udě-

³ Evropská sociální charta je výsledkem činnosti Evropského výboru pro sociální práva, který tvoří 10 expertů z různých členských zemí Rady Evropy. Je protějškem Evropské úmluvy o lidských právech a jejím obsahem jsou sociální a ekonomická práva.

⁴ V roce 1979 zrušilo fyzické trestání dětí ve školách, v rodinách i jinde Švédsko jako první členská země Rady Evropy. Následovalo Finsko (1983), Norsko (1987), Rakousko (1989), Kypr (1994), Dánsko (1997), Litva (1998), Řecko (1999), Německo (2000), Maďarsko (2004), Polsko (2010), Malta (2014), Francie (2019), Skotsko (2020), Wales a Severní Irsko (2022).

⁵ Viz informace o školské legislativě z roku 1948 ve výše uvedeném textu.

⁶ Podle průzkumu přiznalo běžné používání tělesných trestů 5,8 % oslovených dospělých, 38 % oslovených používalo vyvážené tělesné tresty a odměny a 56 % oslovených uvedlo, že motivuje své děti převážně jen odměnami. Jen 13 % dětí ale uvedlo, že nikdy nebyly tělesně trestány. Více tělesných trestů využívají rodiny v malých městech a na venkově. Nejčastějším tělesným trestem je podle tohoto průzkumu výprask vařečkou, ramínkem nebo vodítkem na psa.

lená výchovná opatření se zaznamenávají do dokumentace školy a oznamují se žákovi a jeho zákonnému zástupci.

V současné školské legislativě nejsou tělesné tresty nijak zmíněny. Nicméně z povahy školy jako veřejné instituce vychází, že její činnost je veřejnou službou a ve svém působení musí tudíž vycházet z toho, že povinnosti může ukládat pouze na základě opory v legislativě. Ve školách tak není „možné bez dalšího použít některé zásady soukromého práva – např. zásadu dispozitivnosti vyjádřenou obvykle formulací *co není zákonem zakázáno, je dovoleno*“ (Valenta, 2015, s. 26). Z podstaty věci tedy vyplývá, že ve škole není možné uplatňovat žádné jiné tresty než kázeňská opatření vyjmenovaná v zákoně a prováděcích předpisech.

To samé se však nedá říci o uplatňování tělesných trestů při výchově v rodině. Ačkoliv jsou k dispozici mezinárodní výzkumy s velmi varovnými poznatky o škodlivosti tělesných trestů (např. Greven, 1990; Ferguson, 2013; Gershoff & Grogan-Kaylor, 2016; Heilmann et al., 2021; Kang, 2022; srov. WHO, 2021). Česká republika stále zůstává ustrnulá na obecném vyjádření, že pokud nejsou výchovné prostředky rodičů (tedy i tělesné tresty) nepřiměřené, jsou v intencích zákona přípustné.

Jedna z intenzivních veřejných diskusí o tělesných trestech byla aktivizována

na konci prvního desetiletí nového tisíciletí, v červnu 2008, informační kampaní Rady Evropy ohledně úplného zákazu tělesných trestů dětí. Za působení tehdejší ministryně pro lidská práva a národnostní menšiny Džamily Stehlíkové byla na základě pokynů Rady vlády pro lidská práva v České republice provedena analýza situace a zahájena veřejná informační kampaň s cílem změnit myšlení veřejnosti v oblasti tělesných trestů. V roce 2009 tak byla uskutečněna kampaň Stop násilí na dětech, jejímž cílem bylo zvýšit povědomí veřejnosti o všech formách násilí na dětech. Tyto kroky však nezavazovaly odpovědné orgány k žádné konkrétní legislativní změně, i když ministryně Stehlíková uklidňovala veřejnost slibem o zahájení příprav podkladů zákona do konce roku 2008 a jeho vstoupení v platnost do dvou let, tedy do konce roku 2010. Zásadní větu o zákazu tělesného trestání dětí (dítě má právo na výchovu bez násilí) plánovala Stehlíková vložit také do zákona o rodině a do zákona o sociálně-právní ochraně dítěte (Drtilová, 2008). Argumentovala tehdejší situací a zkušenostmi z Německa, které mělo tělesné trestání dětí ve školách i v rodinách vzhledem ke stavu tehdejšího veřejného mínění vyřešeno uspokojivě.⁷ K uzákonění zákazu tělesných trestů však nedošlo. Vláda sice v roce 2010 projednávala přijí-

⁷ Od roku 2000 platí podle občanského zákoníku v Německu zákaz tělesného a psychického trestání dětí ve školách a ve všech dalších institucích a organizacích, včetně rodiny. Za porušení zákazu trestání ovšem není uložena žádná sankce. Pouze v zákoně o péči o dítě je místním samosprávám uložena povinnost zajistit rodinám poradenskou službu a informace o výchově dětí bez násilí. V průběhu tří let platnosti se tak podle průzkumu podařilo snížit počet trestajících rodin z 90 % na 50 %. K informacím o dalším snižování v pozdějších letech do současnosti zatím chybí přesná čísla. Představa Džamily Stehlíkové byla taková, že by sociální pracovníci docházeli do rodin a poučovali rodiče podle německé inspirace, jak vychovávat děti bez násilí.

tí právní úpravy, která by tělesné trestání dětí nepřipouštěla, v tehdy platném zákoně o rodině však zůstalo ustanovení, že rodiče mají při výchově svých dětí právo používat přiměřené výchovné prostředky (§ 31 odst. 2 zákona č. 210/1998 Sb.).

Vůči snahám prosazujícím principiální zákaz všech tělesných trestů bez výjimky byl například v roce 2012 v *Mladé frontě Dnes* zveřejněn názor, který pojímal tělesné tresty dětí v duchu konzervativního uvažování, a to tak, že v určitém věku jsou tělesné tresty účinnější, protože slovním výkladům o nevhodnosti chování dětí prostě nerozumí. Rychlý tělesný trest, který nezanechává následky (ovšem jen fyzické, nikoli psychické – pozn. autorů), prý vymezuje jasněji pevné hranice, ve kterých se má dítě cítit bezpečněji (Lajkep, 2012). K tomuto konzervativnímu pojetí se v *Učitelských novinách* ve stejném roce vyjádřil významný školní psycholog a liberální pedagog Zdeněk Helus, když vzpomínal na svá školní léta: „Tu učitelskou autoritu podporovali i rodiče. Neexistovalo, aby po straně o učitelích hovořili jako o nějakém nedoukovi. Byla to také doba tělesných trestů, kterými učitelé svou autoritu jaksí podtrhovali. A rodiče to nejen akceptovali, ale dokonce učitele nabádali, aby dal dítěti, když zlobí, pořádný výprask. Ve třídě byla rákoska uložená vzadu za lavicemi a žák, který zlobil, si pro ni musel dojít a o potrestání pěkně popro-

sit.“ (Švancar, 2012). K tehdy aktuální diskusi o tělesných trestech, kdy se objevovaly i názory, že je škoda je zrušit, Helus odpověděl: „Není. Doba se převálila někam úplně jinam, tělesné tresty jsou nepředstavitelné. (...) V dnešním chápání je tělesný trest něčím velmi ponížujícím (tamtéž).

V roce 2012 byl vydán nový občanský zákoník (zákon č. 89/2012 Sb.), který ve své druhé části nazvané Rodinné právo nahrazuje do té doby platný zákon o rodině. Ačkoli na mezinárodní úrovni panuje široká shoda lidskoprávních orgánů v tom smyslu, že v právní úpravě každého státu má být zakotven výslovný a úplný zákaz tělesných trestů u dětí, ustanovení nového občanského zákoníku o výchově v rodině zůstala téměř shodná s těmi v zákonu o rodině. Znamená to, že ani tento nový legislativní dokument nepřinesl zákaz tělesných trestů v rodinách.⁸

A tak stále pokračuje diskuse mezi dvěma protikladnými pojetími, vkládají se do ní ombudsmeni, ministři, neziskové organizace, výzkumníci, rodiče a laická i poučená veřejnost. Zřejmě jako reakce na rozvíjející se diskusi o zákazu tělesného trestání dětí vyšla v roce 2013 zásadní prakticky a aplikačně orientovaná publikace psychologa Václava Mertina. Je určena především učitelům a rodičům dětí, a Mertin v ní uvádí i návody na postupy řešení nejčastějších typických kolizních situací řešitelných bez

⁸ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v § 884 odst. 2 uvádí: „Výchovné prostředky lze použít pouze v podobě a míře, která je přiměřená okolnostem, neohrožuje zdraví dítěte ani jeho rozvoj a nedotýká se lidské důstojnosti dítěte.“

použití tělesných trestů (Mertin, 2013).

Další vlnu diskusí vyvolal opakovaný požadavek Evropského výboru pro sociální práva zcela zakázat fyzické trestání dětí ve všech členských zemích. Ten reagoval na oficiální stížnosti nevládní organizace s názvem Asociace na ochranu dětí (Association for the Protection of All Children – APPROACH) z roku 2013, která se vymezuje proti tomu, že některé členské země Rady Evropy, totiž Belgie, Kypr, Česká republika, Slovinsko, Itálie, Irsko a Francie, porušují článek 17 Evropské sociální charty z roku 1961, když ve svém vnitrostátním právu stále nemají zanesen „výslovný a účinný zákaz tělesného trestání dětí v rodině a ve všech formách neinstitucionální péče o dítě“ (Council of Europe, 2013). Vláda ČR se k této kolektivní stížnosti vyjádřila v tom smyslu, že i když česká legislativa „neobsahuje explicitní zákaz veškerých tělesných trestů dětí v rámci rodiny i v jiném prostředí, rozhodně [to] nelze vykládat tak, že v České republice je tělesné trestání dětí dovoleno...“ Nicméně jako podpůrný argument tohoto tvrzení je ve vyjádření vlády uvedeno, že dle platné legislativy je „nepřiměřené tělesné i jiné trestání“ při výchově v rodině zakázáno a sankcionováno a „dle mínění vlády se přitom přiměřenými výchovnými opatřeními nerozumí tělesné tresty“. S tímto odůvodněním pak vláda považuje stížnost za neopodstatněnou (Vyjádření vlády ČR, 2013,

s. 1). Evropský výbor pro sociální práva stížnost proti České republice prověřil a v roce 2015 vydal zprávu, která její oprávněnost potvrdila. Výbor ve svém rozhodnutí reaguje na vyjádření Vlády ČR s tím, že v české právní úpravě ani v žádné judikatuře nenachází „nic, co by ho vedlo k závěru, že jsou tělesné tresty automaticky zakázány“ (Evropský výbor pro sociální práva, 2015, s. 8). Legislativa naopak dává rodičům možnost používat jakékoli výchovné prostředky, pokud jsou přiměřené (zákon č. 89/2012, část druhá). Ve svém rozhodnutí o odůvodněnosti stížnosti výbor tedy upozorňuje na nutnost zajištění práv dětí v České republice odpovídající zákonnou ochranou, která by jednoznačně zakazovala všechny formy tělesných trestů dětí, které pravděpodobně budou mít vliv na jejich fyzickou integritu, důstojnost, vývoj či psychickou pohodu (Evropský výbor pro sociální práva, 2015, s. 8). Ani toto rozhodnutí Evropského výboru, na rozdíl od některých ostatních států, na které byla stížnost podána,⁹ však nepřimělo českou vládu ke změně legislativy.

Do veřejné diskuse o tělesných trestech vstoupila v roce 2014 i veřejnoprávní televize odvysíláním dokumentárního filmu *Bít a nebít*. Nicméně ani tento počín neměl zásadní vliv na změnu veřejného mínění v souvislosti s nepřijatelností tělesných trestů. Výzkum Ligy otevřených mužů (LOM) a výzkumné

⁹ Situace zemí, které byly v roce 2013 kritizovány Radou Evropy, že dosud nemají v legislativě jasný zákaz tělesných trestů dětí, se také za posledních deset let změnila. V Evropské unii patří Česko spolu se Slovenskem a Belgií k posledním zemím, které jasně nedeklarovaly nepřijatelnost tělesných trestů.

agentury Nielsen Admosphere v roce 2018 ukázal, že až dvě třetiny české populace používají vůči dětem tělesné tresty. Velmi výmluvná a varovná jsou přitom zjištění, že 43 % respondentů nepovažuje facku nebo plácnutí přes zadek za tělesný trest a že zákaz tělesných trestů podporuje pouhých 7 % dotázaných (Liga otevřených mužů, 2018).

V roce 2019 problematiku tělesného trestání dětí znovu otevřela tehdejší ombudsmanka Anna Šabatová u příležitosti 30. výročí přijetí Úmluvy o právech dítěte tím, že opatrně vyjádřila možnost zvážení zákazu tělesných trestů u dětí. Situaci doprovodila argumentem o nemožnosti a trestnosti „facky“, kterou by dal dozorce vězni, což fakticky znamená, že lidé ve výkonu trestu jsou v České republice lépe legislativně chráněni než děti.

V posledních letech řeší Česká republika více než pět set případů fyzického týrání dětí ročně.¹⁰ Odborníci stále více upozorňují na možnost, že zákazem tělesných trestů by mohla být tato praxe tělesného týrání snížena zhruba na polovinu. Ovšem je zřejmé, že tlak na politiky je stále nekoordinovaný, slabý a nesoustavný, protože k žádné změně legislativy v souvislosti se zákazem tělesných trestů zatím nedošlo.

Veřejnou debatu o přijatelnosti či nepřijatelnosti tělesných trestů rozvířilo také uvedení televizního seriálu České televize s názvem *Ochránce*. V září

2021, po odvysílání dílu *Mužská záležitost*, který řešil situaci, kdy oblíbený ředitel školy dal facku drzému žákovi, vyšla po rozhovorech s vybranými řediteli škol v *Blanenském deníku* anketa týkající se tělesného trestání zlobivých žáků učitelem. Byla to zřejmě také reakce na případ učitelky, která se v blanenské škole neovládla a zfackovala žáka 7. ročníku, což jeho otec medializoval v *Blanenském deníku* dne 13. února 2008. Následná diskuse čtenářů byla plně na straně učitelky, kterou čekalo kárné řízení. Výsledek rychlé ankety z 29. září 2021 byl následující: 85 % respondentů si myslí, že by učitelé měli mít možnost tělesně trestat „zlobivé“ žáky, 15 % si myslí, že nikoli (Blanenský deník, 2021). Anketa zpravodajského serveru *Deník.cz* ze stejného roku ukázala mírnější, ale přesto alarmující výsledky, když téměř 40 % z tisícovky dotázaných uvedlo, že by souhlasilo se znovuzavedením tělesných trestů do škol. Z této ankety dále vyplývá, že většina respondentů má za to, že „tělesný trest může být za určitých okolností výchovný“, přičemž pouze třetina respondentů uvedla, že své děti tělesně netrestá nikdy (Janko, 2021).

AKTUÁLNÍ STAV VEŘEJNÉ DISKUSE

Nejnovější vlnu veřejné diskuse lajků i odborníků zaznamenáváme v únoru 2022. Tu zřejmě nechtěně rozpoutal

¹⁰ Ministerstvo práce a sociálních věcí (2020–2022) zaznamenalo ve svých statistikách za poslední tři roky celkem 1764 případů tělesného týrání dětí, z čehož bylo 190 dětí hospitalizovaných a pět dětí na následky fyzického týrání zemřelo.

ministr práce a sociálních věcí Marian Jurečka možná upřímně myšleným, ale pro něho i nešťastným výrokem o oprávněnosti tělesného trestání dětí ve výjimečných situacích i na základě vlastních zkušeností, který byl zveřejněn v rámci rozhovoru pro *Aktuálně.cz* dne 27. ledna 2022 (Dragoun & Doubravová, 2022). Jurečkova slova byla dost naivní a populistickou reakcí, se kterou jistě stále souhlasí řada rodičů. Jurečkovo vyjádření vyvolalo řadu reakcí z řad odborníků (např. Jana Nováčková, Bohumil Kartous, Klára Šimáčková Laurenčíková), z nichž nejviditelnějším byl otevřený dopis projektu *Děti jsou taky lidi* podepsaný mnoha odborníky a dalšími několika tisíci lidmi (Nováčková, Hořejšová & Šíp Staňková, 2023). Na druhou stranu, v okruhu laické veřejnosti není názor na zákaz tělesných trestů vůbec jednoznačný. Například v únoru 2022 uveřejnil zpravodajský server *iDnes.cz* výsledky dvou anket týkajících se problematiky fyzického trestání. Z více než 2000 respondentů první ankety pouze 14 % uvedlo, že by se zákazem používání tělesných trestů souhlasilo (ČTK, 2022). Výsledek druhé ankety je varovný, ačkoli se také nejednalo o reprezentativní vzorek respondentů; téměř tři čtvrtiny lidí vypovědělo, že při výchově běžně používá fyzické tresty (Zajac, 2022). Zpravodajský server *Novinky.cz* v září 2022 uveřejnil výsledky podobné

ankety, které se zúčastnilo téměř 5000 respondentů, s prakticky totožným výsledkem (Mach, 2022).

Dá se říci, že výsledky anket mezi širokou veřejností jasně ukazují, že většinová společnost v České republice se nedokáže vzdát léty zažitého výchovného prostředku v podobě tělesných trestů, a koreluje i s názorem zástupkyně veřejného ochránce práv (Zápis, 2021) a vyjádřením Vlády ČR z roku 2021 (Vláda ČR, 2022, s. 4). K tématu tělesných trestů v rodinách se v únoru 2022 vyjádřil i premiér Petr Fiala. V rozhovoru pro *Deník N* uvedl, že podle jeho názoru si každý rodič může zvolit, jakým způsobem bude vychovávat své dítě, a diskusi o tomto tématu nepovažuje za „politické téma“ (Boubínová, 2022). Čím dál zřetelněji se ale ve společnosti ozývají i hlasy, které poukazují na pedagogicky prověřené nenásilné nástroje pro výchovu dětí, které většinou vycházejí z dnes již klasických titulů, jako jsou *Respektovat a být respektován* (Kopřiva et al., 1990; Nováčková & Nevolová, 2020), *Výchova bez poražených* (Gordon, 2012) či *Škola bez poražených* (Gordon, 2015).¹¹

Zatím nejaktuálnější informace o směřování české legislativy s ohledem na fyzické tresty vycházejí z Národní strategie ochrany práv dětí 2021–2029 (MPSV, 2020), která označuje násilí na dětech za klíčovou oblast ochrany

¹¹ Spolek Respektovat a být respektován (www.respektovani.com) a Gordon Institut v České republice (www.gordoninstitut.cz) pořádají v duchu těchto titulů kurzy nenásilné komunikace pro veřejnost. Nenásilný způsob komunikace ve výchově je podporován také Ministerstvem zdravotnictví ČR v projektu „Program pro pozitivní rodičovství v České republice TRIPLE P“ (www.triplep.cz).

práv dětí a za jeden z cílů si klade realizovat osvětovou kampaň v oblasti pozitivního rodičovství a nepřipustnosti tělesného trestání dětí (tamtéž, s. 29 a 31).¹² Tento cíl je plně v souladu s doporučeními Výboru OSN pro práva dítěte a jeho požadavkem na legislativně ukotvený výslovný zákaz tělesného trestání dětí ve všech formách (Výbor OSN pro práva dítěte, 2021, s. 5). Na legitimitě tohoto požadavku se také shodly zástupkyně Ministerstva práce a sociálních věcí, zástupkyně veřejného ochránce práv a zástupkyně Výboru pro práva dítěte Rady vlády pro lidská práva na expertním zasedání k tělesnému trestání dětí 9. listopadu 2021 s tím, že Česká republika by měla ve své legislativě jasně deklarovat, že jakýkoli tělesný trest na dítěti je nepřipustný. Zároveň s tím je nutné šířit společenskou osvětu k pozitivnímu rodičovství a vnímání tělesných trestů jako naprosto nepřijatelných výchovných postupů (Zápis, 2021).

Na začátku roku 2022 byl tedy Výborem pro práva dítěte vyzván ministrem spravedlnosti k přípravě novelizace občanského zákoníku, která by jednoznačně prohlásila tělesné trestání dětí

za nepřijatelné. Souběžně byl vyzván ministr práce a sociálních věcí k zahájení realizace osvětových aktivit v této oblasti (Ministerstvo spravedlnosti, 2022, s. 2). Taktéž Rada vlády pro lidská práva přijala usnesení, ve kterém vyzývá ministra spravedlnosti, aby předložil novelu občanského zákoníku (tamtéž, s. 3)¹³ o nepřijatelnosti tělesného trestání dětí, a v součinnosti taktéž ministra práce a sociálních věcí, aby zajistil širokou osvětovou kampaň k pozitivnímu rodičovství včetně zajištění dostupných podpůrných služeb pro děti i rodiče (tamtéž, s. 2–3).

Z pohledu konkrétních kroků vedoucích k implementaci nového zákonného ustanovení kolegium expertů k výkonu rozsudků Evropského soudu pro lidská práva na konci roku 2022 v souladu s Národní strategií ochrany práv dětí 2021–2029 ve zprávě ze svého zasedání uvedlo, že žádoucím řešením v oblasti ochrany práv dítěte je zejména doplnění § 884 odst. 2 občanského zákoníku, v němž by byla zakotvena nepřijatelnost tělesných trestů jako výchovného prostředku (Kolegium expertů, 2022¹⁴). Cílem této nové právní úpravy a s ní spojených dalších dopro-

¹² Definice násilí podle čl. 19 Úmluvy o právech dítěte: „tělesné či duševní násilí, urážení nebo zneužívání, včetně sexuálního zneužívání, zanedbávání nebo nedbalé zacházení, trýznění nebo vykořisťování“.

¹³ „Změna občanského zákoníku by mohla být poměrně prostá. Možnostmi jsou doplnění § 884 odst. 2 občanského zákoníku, kde se hovoří o přiměřenosti použití výchovných prostředků, nebo § 858 občanského zákoníku, kde se pojednává o rodičovské odpovědnosti.“ Nové ustanovení občanského zákoníku by přitom nemělo mít povahu právního pravidla vymáhaného pod hrozbou sankce, ale mělo by spíše představovat deklaraci určitého cílového, chtěného stavu. „Cílem není trestat rodiče, ale podpořit výchovu prostřednictvím jiných výchovných prostředků než tělesných trestů.“

¹⁴ Náměstek ministra spravedlnosti na zasedání kolegia uvedl, že „legislativní návrh bude připraven v novém roce, pravděpodobně však ne dříve než v jeho polovině“ (tamtéž, s. 2).

vodných kroků by přitom nemělo být rodiče trestat při jejím porušení, ale celkově změnit hodnotové nastavení společnosti směrem k pozitivnímu rodičovství a snížení společenské tolerance k tělesnému trestání dětí (tamtéž). Zdá se tedy, že nové ustanovení o nepřijatelnosti tělesných trestů ve výchově by již mohlo být brzy zakotveno v české legislativě.

ZÁVĚREM

Problematiku tělesných trestů ve výchově dětí považujeme za zásadní téma. Tento text poskytl přehled vývoje vztahu české společnosti k používání tělesných trestů ve školách a v rodinném prostředí a představil současný stav názorů široké i odborné veřejnosti na tuto problematiku, což byl jeho primární cíl. Pro tento účel byla použita chronologická metoda, která demonstruje dlouhotrvající používání tělesného trestání dětí v českých zemích a z toho vyplývající setrvačnost a rigidnost ve vnímání účelnosti a funkčnosti této výchovné metody. Text poukazuje na poznatky získané psychology a lékaři, zejména neurology, v průběhu minulého století, které prokazují, že z dlouhodobého hlediska je používání tělesných trestů ve výchově kontraproduktivní a pro psychický rozvoj dítěte škodlivé.

Praxe i názory široké, ale i odborné veřejnosti a některých politických představitelů bohužel ukazují na silnou zvyklost používání tělesných trestů ve výchově v rodinách i nadále. Sekundárním

cílem tohoto textu je tedy podpořit proces zamýšlených legislativních změn v oblasti používání tělesných trestů jako výchovného prostředku. Školská legislativa má v tomto ohledu jasno, když již od konce druhé světové války ve své textaci používá pojmu výchovná opatření, mezi nimiž nejsou tělesné tresty vůbec uvedeny, a tedy nemohou být ve školách používány. Co se však týká nepřijatelnosti tělesných trestů v rodině, ta není dosud v legislativě uspokojivě vyřešena.

Z hlediska výchovně-vzdělávací praxe v zahraničí (ale již i u nás) existují funkční a inspirativní příklady výchovy bez tělesných trestů. Využití těchto příkladů v běžné praxi je jen otázkou rozhodnutí učitelů nebo rodičů a nestojí žádné finanční prostředky. Z pohledu změn v legislativě by pak zcela postačovalo, kdyby byla obohacena o jednoznačné a jasné vyjádření nepřijatelnosti tělesných trestů ve společnosti. Zároveň by tím bylo po deseti letech vyhověno i požadavkům Evropského výboru pro sociální práva.

Je s podivem, že někteří lidé v oblasti výchovy a vzdělávání dětí a mládeže stále věří v účinnost tělesných trestů. Již několik let je totiž znám poznatek z neuropedagogiky o nefunkčnosti výchovných opatření postavených na principu strachu, zejména v dlouhodobější perspektivě. Zatímco pedagogika či pedagogická psychologie o negativních vlivech na psychiku a změnách v chování dítěte v souvislosti se strachem z tělesného trestu dosud jen spekulovala, neuropedagogika přináší o těchto vlivech přímé

důkazy (Koukolík, 2006, 2008). Podobné poznatky musí získat širší prostor v pregraduální přípravě učitelů, protože studenti často do studia vstupují s tradičním, v současné době však již překonaným náhledem na trestání ve výchově (více např. Zitková, 2022), ale i v doplňkových pedagogických studiích pro již praktikující učitele. Autoři tohoto textu v současné době realizují výzkumné šet-

ření mezi studenty učitelství anglického jazyka a pedagogických oborů na Fakultě filozofické Univerzity Pardubice, jehož výsledky budou představeny v následujících letech. Věříme, že výraznější legislativní odsouzení tělesného trestání povede k všeobecně snížené toleranci k této přežitě formě komunikace ve výchově a uvolní prostor pro diskusi o nepřijatelnosti psychického trestání dětí.

LITERATURA

- Blanenský deník. (2021, 29. září). Anketa: Facka žákovi? Učitelé na jihu Moravy problémy s žáky řeší domluvou. *Blanenský deník*. Dostupné z <https://blanensky.denik.cz>
- Boubínová, M. (2022, 14. února). Preferuji jiné druhy výchovy než dát občas dětem na zadek, ale nechme to na rodinách, říká Fiala. *Deník N*. Dostupné z <https://denikn.cz>
- Council of Europe. (2013). *Processed complaints*. (Online). Dostupné z <https://www.coe.int/en/web/european-social-charter/processed-complaints>.
- Česká televize. (2014). *Bít a nebít*. Dokumentární film.
- ČTK & iDnes.cz. (2022, 2. února). „Fackovacího“ Jurečku vyzvali experti, aby se vymezil proti násilí na dětech. *iDnes.cz*. Dostupné z <https://www.idnes.cz>
- Další rozvoj československé výchovně vzdělávací soustavy*. (1976). Praha: SPN.
- Dragoun, R., & Doubravová, B. (2022, 27. ledna). Pohledek dítěti může vymezit hranice, nechci ho rodičům zakazovat, říká Jurečka. *Aktuálně.cz*. Dostupné z <https://zpravy.aktualne.cz>
- Drtilová, Z. (2008, 8. března). Výchovný pohledek je nejlepší trest, tvrdí čtenáři. *Deník.cz*. Dostupné z <https://www.denik.cz>
- Evropský výbor pro sociální práva. (2015). *Rozhodnutí o odůvodněnosti stížnosti č. 96/2013 Association for the Protection of All Children (APPROACH) Ltd. proti České republice*. Dostupné z <https://www.justice.cz>
- Felbiger, J. I. (1768). *Eigenschaften, Wissenschaften und Bezeigen Rechtsschaffener Schulleute*. Sagan.
- Ferguson, C. J. (2013). Spanking, corporal punishment and negative long-term outcomes: A meta-analytic review of longitudinal studies. *Clinical Psychology Review*, 33(1), 196–208.
- Gershoff, E. T., & Grogan-Kaylor, A. (2016). Spanking and child outcomes: Old controversies and new meta-analyses. *Journal of Family Psychology*, 30(4), 453–469.
- Gordon, T. (2012). *Výchova bez poražených: Řešení konfliktů mezi rodiči a dětmi*. Praha: Malvern.

- Gordon, T. (2015). *Škola bez poražených: Praktická příručka efektivní komunikace mezi učitelem a žákem*. Praha: Malvern.
- Greven, P. J. (1990). *Spare the child: The religious roots of punishment and the psychological impact of physical abuse*. New York: Knopf.
- Heilmann, A., Mehay, A., Watt, G. R. et al. (2021). Physical punishment and child outcomes: A narrative review of prospective studies. *The Lancet*, 398(10297), 355–364.
- Janko, M. (2021, 29. července). Výchovný pohlavek? Jen výjimečně, říkají rodiče. *Deník.cz*. Dostupné z <https://www.denik.cz>
- Justice.cz. – Kolegium expertů k výkonu rozsudků ESLP. (2022). *Zápis z osmého zasedání Kolegia expertů k výkonu rozsudků Evropského soudu pro lidská práva konaného dne 15. listopadu 2022*. Dostupné z <https://www.justice.cz>
- Kádner, O. (1929). *Vývoj a dnešní soustava školství. Díl I*. Praha: Sfinx.
- Kang, J. (2022). Spanking and children's social competence: Evidence from a US kindergarten cohort study. *Child Abuse & Neglect*, 132:105817.
- Kolegium expertů. (2022). *Kolegium expertů k výkonu rozsudků ESLP a provádění Úmluvy. Podklady na osmé zasedání*. Ministerstvo spravedlnosti ČR – Kancelář vládního zmocněnce pro zastupování České republiky před Evropským soudem pro lidská práva. Dostupné z <https://www.justice.cz>
- Komenský, J. A. (1926). *Didaktika česká*. Praha: I. L. Kober.
- Komenský, J. A. (1973a). *Didactica*. COO, 11. Praha: Academia.
- Komenský, J. A. (1973b). *Informatorium školy mateřské*. COO, 11. Praha: Academia.
- Kopřiva, P., Nováčková, J., Nevolová, D., & Kopřivová, T. (1990). *Respektovat a být respektován*. Kroměříž: Spirála.
- Koukolík, F. (2006). *Sociální mozek*. Praha: Karolinum.
- Koukolík, F. (2008). *Vzpoura deprivantů*. Praha: Galén.
- Lajkep, T. (2012, 7. března). Škoda facky... I dnes platí, že děti mají rozum na zadečku. *MF Dnes*.
- Lenderová, M. (ed.) (2021). *Velké dějiny země Koruny české: Dětství*. Praha: Paseka.
- Liga otevřených mužů. (2018, 5. listopadu). *Fyzické tresty využívají 2/3 českých rodičů*. <https://ilom.cz>
- Lindner, G. A. (1884). Körperliche Züchtigung. In *Enzyklopädisches Handbuch der Erziehungskunde mit besonderer Berücksichtigung des Volksschulwesens* (s. 446–449). Wien: A. Pichler's Witwe & Sohn.
- Mach, J. (2022, 22. září). Novela zákona má tělesné tresty na dětech označit za nepřijatelné, říká Laurenčíková. *Novinky.cz*. Dostupné z <https://www.novinky.cz>
- Mertin, V. (2013). *Výchova bez trestů*. Praha: Wolters Kluwer.
- MPSV. (2020). *Národní strategie ochrany práv dětí 2021–2029 schválená usnesením vlády č. 1323 ze dne 14.12.2020. Právo na dětství*. Dostupné z <https://www.mpsv.cz>

- MPSV. (2020–2022). Roční výkazy o výkonu sociálně právní ochrany dětí v letech 2020–2022. *Statistiky*. Dostupné z <https://www.mpsv.cz/web/cz/statistiky-1>
- Nařízení. (1870). Nařízení vydané od ministra záležitostí duchovních a vyučování, jímžto se vydává řád školní a vyučovací pro obyčejné školy obecné. *Říšská sbírka zákonů*, částka XLII-105. Dostupné z <http://is.muni.cz>
- Nováčková, J., & Nevolová, D. (2020). *Respektovat a být respektován: Cesta k sebeúctě a zodpovědnosti*. Praha: Peoplecomm.
- Nováčková, J., Hořejšová, P. J., & Šíp Staňková, Z. (2022, 30. ledna). *Otevřený dopis ministru práce a sociálních věcí Marianu Jurečkovi*. Dostupné z <https://detijsoutakyldi.cz/otevreny-dopis/>
- Pavlík, O. (1963). *Mravná výchova I*. Bratislava: SPN.
- Pavlík, O. (1985). Trest. In *Pedagogická encyklopedie Slovenska. Díl II*. Bratislava: Veda.
- Placák, P. (2021). *Škola od svatého Norberta*. Brno: Torst.
- Ratpert / Ekkehard IV. (2020). *Osudy Svatohavelského kláštera*. Překl. Jana Nechutová. Praha: Argo.
- Rutschky, K. (Ed.) (1977). *Schwarze Pädagogik*. Berlin: Ullstein.
- Rýdl, K. (1998). *Obrázky z minulosti školy u sv. Jindřicha v Praze*. Praha: ZŠ Eduarda Štorcha.
- Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*. (1948), částka 38 z 10. května 1948.
- Švancar, R. (2012, 10. ledna). Zdeněk Helus. Rozhovor. *Učiteléské noviny*, 115(2), s. 2.
- Valenta, J. (2015). *Školské zákony a prováděcí předpisy s komentářem 2022/2023*. Olomouc: ANAG.
- Vláda ČR. (2021). *Follow-up rozhodnutí Evropského výboru pro sociální práva ve věci č. 96/2013 – Approach proti České republice*. Zpráva předložená vládou České republiky dne 21. prosince 2021. Dostupné z <https://justice.cz>
- Vošahlíková, P. (2016). *Rákoska v dílně lidskosti: Česká škola v 19. století očima účastníků*. Praha: Academia.
- Výbor OSN pro práva dítěte. (2021). *Závěrečná doporučení ke spojené páté a šesté pravidelné zprávě České republiky*. CRC/C/CZE/CO/5-6. Dostupné z <https://www.vlada.cz>
- Výbor zákonů školských. (1938). *Školní a vyučovací řád pro školy obecné a měšťanské a pro školy (třídy) pomocné*. Výnos Ministerstva školství a národní osvěty ze dne 30. července 1937, č. 105513-1. Praha: Československý kompas. Dostupné z <http://libri.ostri.catholica.cz>
- Vyhláška č. 291/1991 Sb. Vyhláška ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky o základní škole. *Sbírka zákonů*, částka 53/1991.
- Vyhláška č. 48/2005 Sb., o základním vzdělávání a některých náležitostech plnění povinné školní docházky. *Sbírka zákonů*, částka 11/2005.
- Vyjádření vlády ČR. (2013). Vyjádření vlády České republiky ke kolektivní stížnosti podané na ČR pro porušování Evropské sociální charty z důvodu absence právní úpravy výslovného zákazu tělesných trestů dětí v rodině, ve škole a dalších institucích a místech. Dostupné z <https://www.mpsv.cz>

- WHO. (2021). *Corporal punishment and health*. Geneva: WHO. Dostupné z <https://www.who.int>
- Zajac, L. (2022, 13. února). Facka nebo pohlavek? Jurečkova metoda není pro 40 procent fyzický trest. *iDnes.cz*. Dostupné z <https://www.idnes.cz>
- Zákon ze dne 28. července 1917, o služebním poměru učitelstva na státních středních a nižších učilištích (o služební pragmatice učitelstva). Praha: Nákladem ÚSČP.
- Zákon č. 31/1953 Sb., o školské soustavě a vzdělávání učitelů (školský zákon). *Sbírka zákonů*, částka 18/1953.
- Zákon č. 76/1978 Sb., zákon České národní rady o školských zařízeních. *Sbírka zákonů*, částka 17/1978.
- Zákon č. 29/1984 Sb., o soustavě základních a středních škol (školský zákon). *Sbírka zákonů*, částka 5/1984.
- Zákon č. 171/1990 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 29/1984 Sb., o soustavě základních a středních škol (školský zákon). *Sbírka zákonů*, částka 30/1990.
- Zákon č. 210/1998 Sb., o rodině. *Sbírka zákonů*, částka 73/1998.
- Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). *Sbírka zákonů*, částka 190/2004.
- Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Část druhá – Rodinné právo. *Sbírka zákonů*, částka 22/2012.
- Zápis z expertního zasedání. (2021). Zápis z expertního zasedání k tělesnému trestání dětí a k výkonu rozhodnutí Evropského výboru pro sociální práva ve věci Approach proti České republice konaného dne 9. listopadu 2021. Dostupné z <https://www.justice.cz>
- Ziegler, J. L. (1826). *Přítel mládeže aneb zásoba spisů ku prospěchu učitelů a vychovatelů*, 4(1), 3–12.
- Zitková, H. (2022). Tresty ve výchově pohledem budoucích učitelů na počátku jejich přípravného vzdělávání. In T. Š. Zaťková a V. Michvocíková (Eds.), *Pedagogica Actualis XIII. – Vybrané aspekty vzdelávania v kontexte otvorenej vedy* (s. 363–377). Sborník vědeckých studií. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave.

prof. PhDr. Karel Rydl, CSc.

Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, katedra věd o výchově,

e-mail: karel.rydl@upce.cz

Mgr. Helena Zitková, Ph.D.

Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, katedra anglistiky a amerikanistiky;

e-mail: helena.zitkova@upce.cz

RÝDL, K., ZITKOVÁ, H. On the Issue of Corporal Punishment in the Development of Family Education and School Education

The aim of the text is to provide an overview of the development of the issue of corporal (physical) punishment in Czech lands as a logical source of the current state of general opinion on physical punishment of children. Under the influence of a new paradigm in the concept of the child, the social view of many pedagogical categories, including punishment, is gradually changing, even though it is a very lengthy transformation. In the text, the authors draw on new findings from neuroscience that demonstrate the negative impact of punishment on healthy child development and confirm the intuitive results of respectful and non-violent pedagogical approaches in schools and a family environment. According to Czech law it is not legal to use corporal punishment in schools. However, the inadmissibility of corporal punishment in the family environment is nowhere declaratively anchored, although the Czech Republic was already warned about this shortcoming by the European Committee of Social Rights in 2013. The final part of the text is devoted to the current state of the issue, as perceived not only by the general public but also by the Czech judiciary and the current political elites. The authors thus look at the current social debate on the topic of corporal punishment and the process of implementation of the new law dealing with corporal punishments into the current Czech legislation.

Keywords: *society, school, child, pupil, teacher, parent, corporal punishment, new paradigm, international standard*